

עמותת זוכרות

דו"ח פעילות לשנת 2008

עמותת זוכרות (ע"ר 580389526) שמה לה למטרה להביא את הזיכרון והדיבור על הנכבה לציבור היהודי בישראל. זהו זיכרון אלטרנטיבי, מתנגד, לזיכרון הציוני ההגמוני. הנכבה היא האסון של הפלסטינים משנת 1948, הרס הכפרים, הגירוש וההרג, אך היא גם חלק מהותי מההיסטוריה של היהודים שחיים כאן. בנכבה נהרסה כמעט לחלוטין התרבות הפלסטינית וכך גם היחסים שהתקיימו בין יהודים וערבים. הנכבה היא חלק מההיסטוריה שהושקת וכמעט נמחק מהנוף הפיזי של הארץ. היא התרחשה בעיקר ב-1948 אך השלכותיה ממשיכות להתגלגל בימינו באפנים שונים. זוכרות תומכת בזכות השיבה של הפליטים הפלסטינים שהיא זכות אישית, אזרחית, של כל עקורה ועקור שגורשו מבתיים ורואה בשיבה הזדמנות לכינון יחסים אחרים בין יהודים וערבים בארץ.

ב-2008 צוינו שישים שנה לנכבה במקביל לחגיגות השישים לישראל. הדבר הביא להעלאת המודעות לטרגדיה שאפשרה את הקמת המדינה היהודית. הנכבה היתה למושג שגור באינספור התייחסויות בתקשורת, לעיתים גם בהקשרים אחרים לגמרי (לדוגמא, אוהד הפועל ת"א שביכה את הרס היכל אוסישקין כינה זאת "הנכבה של אוהדי הפועל"). נוצרה תחושה שכולם מדברים על הנכבה אבל לא בטוח שיודעים עליה יותר. מן הסתם, היו שהתעניינו וחיפשו מידע בעקבות השימוש התדיר ב"נכבה" אבל הרושם הוא שלא רבים מהישראלים אכן למדו עליה רבות בעקבות השימוש הרווח יותר במושג. זוכרות המשיכה ב-2008 להפעיל את הפרויקטים של הסיוורים ליישובים פלסטינים מהנכבה, אירועי זיכרון, מרכז המידע, גלריה, כתב העת סדק, ערבי עיון, עדויות וידיאו, פעילויות חינוך שונות. בשנה זו בלטו שני פרויקטים חדשים: כנס בת"א על שיבת הפליטים הפלסטינים והוצאה לאור של ערכה חינוכית בעברית ללימוד הנכבה בבתי ספר יהודיים.

הצוות:

איתן ברונשטיין, מנהל (משרה מלאה)

ממקימי זוכרות. לפני כן עסק בחינוך פוליטי בארגונים שונים. עבד מספר שנים בבי"ס לשלום בנווה שלום/ואחאא אל סלאם וריכז שם את פעילות הנוער. נולד בארגנטינה ומגיל חמש גדל בקיבוץ בחן. אב לשלושה בנים ובת. בעל תואר שני בלימודי פרשנות באוניברסיטת בר אילן.

נורמה מוסי, סגנית מנהל (3/4 משרה).

ממקימות זוכרות. אמא לעמליה. נולדה בארגנטינה וגדלה בקיבוץ עמיר. למדה אמנות בבצלאל וכרגע דוקטורנטית בלימודי פרשנות באוניברסיטת בר אילן. מנחת קבוצות וחוקרת תרבות חזותית.

רנין ג'רייס, פרויקט עדויות (חצי משרה)

רנין הצטרפה לזוכרות ב-2004. היא מנחה תכניות להעצמת נשים, הורות ופמיניזם. פעילה במספר ארגונים לשינוי חברתי, כמו אסיוואר, תנועה ערבית פמיניסטית לתמיכה בנפגעות תקיפה מינית. רנין היא גם זמרת

מקצועית. את התואר הראשון השלימה בעבודה סוציאלית באוניברסיטת ת"א וכיום לומדת שם לתואר שני בעבודה סוציאלית קלינית. נולדה בכפר יסיף וגרה בחיפה.

עמר אע' באריה, רכז סיורים (חצי משרה)

עמר מנחה קבוצות מקצועי במיוחד בתחום הקונפליקט היהודי ערבי. ריכז בבי"ס לשלום בנווה שלום את תחום הנוער לפני שהצטרף לזוכרות ב-2006. כיום הוא גם רכז יישובי בתכנית קרב למעורבות בחינוך. למד באוניברסיטה העברית הנחיתת קבוצות, בנוסף ללימודי המזה"ת וספרות ערבית. נולד במשירפה וחי עם משפחתו בנווה שלום/ואחאית אל סלאם.

אסתר גולדנברג, מנהלת משרד (חצי משרה)

למדה היסטוריה באוניברסיטת ת"א. נולדה בחלקה ההונגרי של רומניה והיגרה לישראל עם משפחתה בגיל 10. הצטרפה לזוכרות ב-2006 ודואגת גם לחיות אחרות בארגונים שונים. בזוכרות התמחתה ומדריכה בסיורים ביפו.

תומר גרדי, עורך כתב העת סדק (חצי משרה)

כותב וחוקר היסטוריה ותרבות. חי בדרום ת"א. תואר ראשון בספרות וחינוך באוניברסיטה העברית והשלים תואר שני בחינוך בין תרבותי בפ רי"ה אוניברסיטת בברלין. תומר הצטרף לזוכרות ב-2006.

מיכל פדה, רכזת פיתוח משאבים (חצי משרה)

משלימה מחקר לתואר שני באנתרופולוגיה באוניברסיטת בן גוריון על המפגש של ישראלים עם הנכבה במרחב הישראלי דרך הסיורים של עמותת זוכרות. חיה בתל אביב.

עמיה גלילי, רכזת חינוך (3/4 משרה)

הצטרפה לזוכרות בתחילת 2007. עסקה בעבודה קהילתית בנושאים של זכויות חברתיות וכלכליות. תואר ראשון בסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית ותואר שני בעבודה סוציאלית קהילתית באוניברסיטת מקגיל, קנדה. גדלה בקיבוץ עמיר, חיה בת"א.

אביבית גרוס, עיצוב גרפי (חצי משרה)

סיימה תואר ראשון בעיצוב תקשורת חזותית במכון הטכנולוגי בחולון. אמא לנעמי ילידת מרץ 2009.

רונה אבן, רכזת כנס על שיבת הפליטים (חצי משרה)

עבדה בזוכרות חצי שנה וריכזה את הכנס. רונה היא אקטיביסטית פוליטית, יוצרת וידיאו וגרה ביפו.

אשרה בר, מנהלת משרד (חצי משרה)

הצטרפה לזוכרות בספטמבר והחליפה את אסתר גולדנברג. פעילה למען זכויות בעלי חיים וטבעונית. סרבה לשרת בצבא.

תומר בליטי דגן, מנחה קבוצת מורים בירושלים (פריילנס).

מורה ומחנך בתיכון בירושלים. מנחה מורים ועוסק בפיתוח ידע, שפה ותרבות מקצועית של מורים. תואר ראשון במקרא ובמתמטיקה, ותואר שני בסוציולוגיה של החינוך. כותב דוקטורט על הכשרת מורים.

עודד ציפורי, רכז קבוצת צעירי זוכרות. עוסק בחינוך פורמלי ובלתי פורמלי. תואר ראשון בהיסטוריה וחינוך בסמינר הקיבוצים.

תמר אברהם, רכזת פעילות בירושלים (פריילנס).

מרכזת קבוצת למידה ופעילות על הנכבה בירושלים המערבית. בעלת תואר שני בתיאולוגיה קתולית. למדה גם יהדות, אסלאם, מדעי דתות והיסטוריה. חיה בירושלים.

הדס שניר, תחקירנית לתערוכה אלימות מכוננת 1947-1950.

תחקירנית בסרטי תעודה. למדה תולדות האמנות.

ועד מנהל

איתן רייך, יו"ר

שלומית באומן

אורי גופר

דלית באום

טליה פריד

ששטין סדרגרן

חביאר סבאח

ועדת ביקורת

אחמד ח'ג'אזי

חולוד אדריס

לפני שנעבור לתאר את הפעילות השוטפת של זוכרות נתייחס לגולת הכותרת של השנה:

כנס על שיבת הפליטים הפלסטינים

לראשונה התקיים כנס פוליטי בישראל המכוון לציבור היהודי ומבוסס על ההכרה בזכות השיבה. כנס זה שם לעצמו למטרה לפתח חשיבה ראשונית על אפשרויות שיבה של פליטים פלסטינים כמתחייב מהחלטה 194 של האו"ם. במקום לעסוק בזכות השיבה המשפטית והמופשטת ביקש כנס זה לעסוק בשיבה המעשית (קישור לתכנית הכנס). הוא נערך בבית ציוני אמריקה בת"א, דבר שלא נעלם מעיני התקשורת הלא רבה שהתייחסה לקיומו. רונה אבן ריכזה את הכנס ולוותה ע"י צוות היגוי מאנשי זוכרות. השתתפו בכנס 300 איש/ה, רובם ישראלים, שזה מעל ומעבר לציפיות המארגנים. הכנס זכה לתגובות רבות בארץ ובעולם בקרב תומכי זכות השיבה. נוצרו בכנס מספר טקסטים חשובים עבור פרסום בסדק. בן דרור ימיני הגיב במעריב במאמר שטנה נגד הכנס "שמבטיח נהרות של דם בארץ" לדבריו. ליד הכנס היו כמה פעילויות נוספות. תערוכה של הפרויקט

"זיכרון מגשר" הוצגה בלובי הכניסה אליו. דיאנה אלן קיימה סדנא בה הציגה את פרויקט ארכיון העדויות של פליטים פלסטינים בלבנון ודנה בנושא המקצועי של איסוף עדויות והיסטוריה בעל פה. בשכונת מנשיה התקיים ערב עם סרטים של זוכרות והופעה של להקת סיסטם עאלי. כמו כן התקיים סיור לאלשיח' מוונס במהלכו נכנסו לבקר בבית הקברות של הכפר עד שהגיעו שומרי מתקן השב"כ וגירשו המשתתפים מהמקום.

פעילות העמותה מחולקת לארבעה תחומים וכך גם דו"ח זה: פעילות במרחב; ייצור והפצת יידע; חינוך; פיתוח יכולת אירגונית.

פעילות במרחב

סיורים בישובים פלסטינים הרוסים; פעילות אדווקציה; אירועי זיכרון; פעולה ישירה; זיכרון מגשר; סניף ירושלים.

סיורים באתרים פלסטיניים

זוכרות מקיימת סיורים לאתרים פלסטיניים שישראל כבשה בנכבה. למעשה יש שני סוגים של סיורים: סיורים "גדולים" לציבור הרחב אותם מרכז עמר אע'באריה וסיורים בהזמנה לקבוצות מהארץ ומחו"ל. מטרת הסיורים הפתוחים לציבור הרחב היא להכיר את המקומות שישראל הרסה בנכבה (חלקם אוכלסו מחדש ע"י יהודים) ולהיפגש עם פליטים מאותם מקומות. סיורים אלה גם משמשים מניע למחקר על אותם מקומות ולעיתים הם תוצאה של מחקרים כאלה. לסיורים אלה זוכרות מפיקה חוברות בעברית ובערבית (עם תוספת קטנה באנגלית) ובהן עדויות שאוספת זוכרות מפליטות ופליטי הכפר, חומר מחקרי עליו, מפות שונות, ולעיתים גם כתיבה של יהודים הקשורים למקומות הללו. בסיורים אלו מוצגים שלטים שמציינים את אתרי הכפר השונים. שלטים אלו מוסרים בד"כ זמן קצר אחרי שהוצבו בידי מי שלא רוצים לציין את סימני הנכבה במרחב הישראלי. הסרת השלטים מעידה על חשיבותם והיא פעולה המתייחסת לנכבה ולמשמעויותיה במרחב ובהיסטוריה.

תוכננו ובוצעו שבעה סיורים גדולים, בריכוזו של עמר אע'באריה, למקומות הבאים: אלשיח' מוונס, ח'רבת אללוז, ח'רבת אם ברג', כויכאת, עג'ור, עין כארם, אלראס אלאחמר. סה"כ השתתפו בהם 580 איש/ה, רובם יהודים.

הסיור לעין כארם היה הגדול ביותר, בהשתתפות למעלה ממאתיים איש/ה, מהם כארבעים שהגיעו באוטובוס שארגן ועד העקורים בישראל. כחמישה עשר מתושבי הכפר היהודים השתתפו בסיור ואף סייעו בידע ובהצבת השלטים. ההכנה לסיור היתה בשיתוף תנועת מועדוני הנוער במחנות הפליטים בגדה המערבית ובעזה בראשות גי' עטאללה. בשיח' מוונס כבר ארגנה זוכרות סיור בעבר ואף הופקה חוברת. השנה חידשה זוכרות והרחיבה את החוברת. היא כוללת גם ראיון מרתק עם יהודי החי בבית שהיה של אלשיח' מוונס. הסיור לח'רבת אללוז היה תוצאה של יוזמה של אילנה קצבמן שחקרה את המקום בעקבות מחקרו המקיף של דן גולן את הכפר. שניהם סייעו בארגון הסיור ותרמו מהידע שלהם לחוברת. הסיור של זוכרות היה עבורם הזדמנות ראשונה

לפגוש פליטי הכפר שלא פגשו מעולם. הסיור לאם ברג' נעשה ביוזמתו של גדעון סולימני, איש רשות העתיקות, שהראה כיצד מתעלמת ישראל מ"עתיקות" הקשורות להיסטוריה הפלסטינית של הארץ. הדבר לא הועיל, בלשון המעטה, ליחסיו עם מעבידיו. פליטי הכפר החיים באזור חברון לא הורשו להגיע אליו. הסיור בכויכאת היה מיוחד בכך שנערך בשטח קיבוץ בית העמק, שקם בין שרידי הכפר. חברת הקיבוץ ג'ודי בן עת יזמה יחד עם רנן ג'רייס מזוכרות את הסיור הזה (תמונה). ג'ודי קיבלה תגובות לא קלות מחברי קיבוץ זועמים. רובם גם העדיפו לא להשתתף בו, למרות שמן הסתם, מעולם לא שמעו את סיפורם של הפליטים שחיו במקום בו הבית שלהם נמצא וחיים קילומטרים ספורים ממנו. הסיור לעג'ור התקיים בשטח שברובו הקים קק"ל את פארק בריטניה. קק"ל קוראת בכל שנה לציבור למסוק את "זיתיה" ונעם דותן, שגר במושב סמוך, הציע לזוכרות לקיים סיור ולנסות למסוק זיתים ולהעבירם לפליטי הכפר שחיים באזור חברון ומנועים אפילו מלבקר בו, שלא לדבר על להנות מפירות עציהם. אנשי קק"ל שמעו על היוזמה ונערכו בכוחות מוגברים ומזוינים ואף הזמינו משטרה למנוע את "גזילת הזיתים שלהם". (תמונה של אנשי קק"ל מזוינים קוראים בחוברת) הסיור התקיים ללא המסיק הסמלי כדי למנוע עימות. אנשי קק"ל קיבלו חוברות על הכפר וקראו בהן בעניין כפי שנראה בתמונה. הסיור לאלראס אלאחמר נערך כחלק מפרויקט "זיכרון מגשר" בין פליטי הכפר החיים בעין אלח'ל'ה בלבנון לבין המושב כרם בן זמרה שנבנה על שרידי אלראס אלאחמר. בחוברת שהופקה נכללו עדויות שנאספו ע"י פעילי ארגון אלנ'דה בלבנון והועברו לזוכרות באמצעות מתווכים אירופאים. כמו כן נכללה בחוברת עדותו של אחד מראשוני תושביו היהודים של המושב. בסיוע עצמו הוצבו פוסטרים בגודל אדם של חמישה מהפליטים שצולמו בלבנון ע"י טיירי ברסילון. המושב עצמו סירב לשתף פעולה עם הסיור למרות שאיתן ברונשטיין נסע אליהם לפגישה מיוחדת בניסיון לשכנעם להשתתף באירוע. בכל זאת, הופצו במהלך הסיור חוברות רבות בשטח המושב. על הסיור העיבה פתיחת ההתקפה האכזרית של צה"ל על עזה באותו יום, 27/12/2008.

התקיימו 19 סיורים בהזמנה לקבוצות שפנו לשם כך לזוכרות. השתתפו בהם בסה"כ 280 איש/ה מהם 100 ישראלים והשאר מחו"ל. 3 מהסיורים היו ליפו, 5 לפארק קנדה, 2 למלחה ו-2 לליפתא. שניים מהסיורים היו מיוחדים למרות (ואולי בגלל) שהיו פרטיים. אחד מהם היה לכפר קולה והוא נעשה במיוחד עבור ר'לא עואד ראפרטי, פלסטינית הגרה בארה"ב, שאמה נולדה בכפר זה. במהלך הסיור נמצאו שרידי הבית בו חיה אמה שלה. ראו טקסטים של איתן ברונשטיין ור'לא עואד ראפרטי <http://zochrot.org/index.php?id=678>

<http://zochrot.org/index.php?id=698>

אחד הסיורים לפארק קנדה, שהוקם ע"י קק"ל על חורבות עמואס, יאלו ובית נובא, היה עבור שגרירי קנדה בישראל וברשות הפלסטינית. כשהגיעו למתחם הקירות עם שמות התורמים לקק"ל, הבנוי מאבני הכפר עמואס נדהם שגריר קנדה בישראל לגלות את שמו על הקיר, יחד עם כל בני משפחתו. הנה אצבעו המורה על

שמו: תמונה

רוב הקבוצות שפנו לזוכרות לארגן עבורם סיורים היו מחו"ל אבל היו גם שבעה סיורים לקבוצות ישראליות, בעיקר של צעירים וסטודנטים. אחד הסיורים היה לשרידי הכפר שיח מוונס והתקיים כחלק מתכנית הכנס על שיבת הפליטים הפלסטיניים (ראו לעיל). בסיור הזה השתתף בני ציפר שנרעש מהסילוק מבית הקברות של הכפר ע"י שומרי מתחם השב"כ. הוא כתב על כך בבלוג שלו:

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=996144&bl=2&contrassID=2>

במהלך השנה הוחלט בזוכרות לא לקיים יותר סיורים מוזמנים לקבוצות מחו"ל, למעט מקרים חריגים, כי קהל היעד של הארגון הוא יהודים בישראל והסיורים מצריכים כוח אדם שאין לארגון להציע.

אירועי זיכרון

זוכרות קיימה השנה מספר אירועי זיכרון, לטבח דיר יאסין וליום הנכבה, בהשתתפות כ-500 איש/ה. כבכל שנה התקיים טקס לציון שישים שנה לטבח דיר יאסין. השתתפו כשבעים איש/ה, ביניהם פליטי הכפר שסיפרו את זיכרונותיהם. הוצב שלט על ביתה של זינב עקל שמתה לפני שנתיים והשתתפה בטקסים קודמים. בערב יום העצמאות הישראלי גדשו כשישים איש/ה את החלל של זוכרות, שנמצא כמה עשרות מטרים ממרכז החגיגות של ת"א, כדי להשתתף באירוע לציון הנכבה. הוקרנו שני סרטים: Still Life של דיאנה אלן וראיון אחרון שנערך עם אדוארד סעיד. לאחר מכן התקיים דיון פתוח. למחרת, ביום העצמאות עצמו, השתתפו כמאתיים איש/ה בביקור בהריסות הכפר מִסְפָּה. עקורי הכפר ויהודים ישראלים שמעו עדויות מזקני הפליטים והציבו שלטים לציון הכפר. משם המשיכו לתהלוכת השיבה שהתקיימה בכפר ספוריה. אריאלה אזולאי נאמה באירוע מטעם זוכרות ויתר הארגונים הישראליים המשתתפים והתומכים (<http://zochrot.org/index.php?id=666>). בתום האירוע התקפה המשטרה באלימות חלק ממשתתפי האירוע שלטענתה חסמו כביש. זוכרות השתתפה השנה באירוע מיוחד בירושלים שאורגן ע"י מִנָּא חלבי, פלסטינית ירושלמית החיה בארה"ב. צאצאי בעלי בתים בירושלים, יחד עם מאות תומכים, צעדו ברחובות טלביה וקטמון, נעצרו בפתחי בתי משפחותיהם וסיפרו את זיכרונותיהם. הם לבשו חולצות שחורות עליהן נכתב This is my home. ברוך מרזל ותומכים ספורים שלו ניסו לעורר פרובוקציה עד שהורחקו בידי המשטרה. כלי תקשורת רבים מהארץ ומהעולם, כולל ynet סיקרו את האירוע. פעילי זוכרות ציינו את יום הנכבה הבינלאומי בהפרחת שישים בלונים שחורים בכיכר רבין בתל אביב. הפעולה נעשתה במקביל להפרחת בלונים במספר מוקדים בגדה המערבית.

פעילות אדווקציה

האדווקציה של זוכרות מתחלקת לשתי פעילויות: הגשת התנגדויות לתכניות בניה ופעילות מול קק"ל.

התנגדויות לתכניות בניה. זוכרות מגישה לעיתים התנגדות לתכנית בניה שעוסקת במקום בו היו יישובים פלסטיניים עד הנכבה ומאיימת להרסם ללא כל דין וחשבון על כך. אין לזוכרות יכולת לעקוב אחרי כל תכניות הבניה הרלוונטיות אלא להגיב כאשר תכנית כזו מובאת לתשומת לב הארגון.

בשנה זו הגישה זוכרות שתי התנגדויות לתכניות בניה: אחת בסומייל (ת"א) ואחת בליפתא. התכנית בליפתא עוסקת בשטח של אדמות הכפר ולא בגרעין הכפר, כפי שהיתה התכנית הקודמת שעוררה דיון רחב למדי. התכנית "סמל דרום" עוסקת במה שהיה כפר סומייל בשטחה של ת"א. ההתנגדות הוגשה בשנת 2007 והדיון בעירייה התקיים ב-2008: <http://zochrot.org/index.php?id=604>. בדיון ניסה איתן ברונשטיין להציג

את ההתנגדות אך נתקל בהתנגדות קולנית מצד ארנון גלעדי, ראש הוועדה וסגן ראש העיר. הלה טען שההתנגדות של זוכרות אינה רלוונטית כי היא עוסקת בעצם תכנית הבניה וזו כבר התקבלה. הדיון הנוכחי עסק בביזוה המאוחרת של נכסי סומייל, כלומר בסוגיית חלוקת הרווחים בין הנהנים השונים: העירייה, היזם, הבעלים החוקיים וכו'. פליטי סומייל אינם, בשלב זה, שותפים לדיון העוסק ברכושם. למרות הסקנדל, הוצגה בפני עשרות הנוכחים בדיון מפת ת"א עם הכפרים הפלסטיניים שבה (שזוכרות הפיקה) וחלק מחברי הוועדה (נגה הרץ למשל) גילו בה עניין רב. מאוחר יותר ניתנה רשות דיבור לאחד התושבים היהודים בסומייל שהתנגד לתכנית כולה ובכל זאת ניתן לו להשלים את דבריו ללא הפרעה.

פעילות מול קק"ל זוכרות מקיימת פעילות אדווקציה מול קק"ל במטרה להביאה להציב שלטים המציינים את הכפרים הפלסטיניים ההרוסים בפארק קנדה ובאתרים אחרים שקק"ל אחראית להם. מאז קק"ל נאלצה להציב שלטים בפארק קנדה בגלל העתירה של זוכרות לבג"צ, נוהג הארגון בסחבת מכוונת כלפי הפניות של זוכרות ונוהג למשוך את תשובותיו למכתבים שמקבל. לזוכרות שתי תביעות: לתקן את השלטים שהושחתו בפארק קנדה חודש לאחר שהוצבו ולהציב שלטים בכל האתרים של קק"ל שהיו בהם כפרים פלסטיניים עד הנכבה.

אנשי קק"ל הזמינו את איתן ברונשטיין לפגישה במשרדיהם בהשתתפות עמיקם ריקלין ושתי יועצות משפטיות. בפגישה הציעו שבאתרים בהם ישנם שלטים המתארים את המרחב וההיסטוריה של המקום יציגו הכפרים הפלסטיניים שהיו בהם עד הנכבה. לגבי שאר האתרים לא סוכם דבר. קק"ל התחייב להעביר בהקדם רשימת אתרים כדי שזוכרות תציע נוסחים לתיקון השלטים. זוכרות העבירה לקק"ל רשימת אתריה הכוללת את הכפרים הפלסטיניים ההרוסים בהם. הרשימה התבססה על ספרה של נגה קדמן "בצידי הדרך בשולי התודעה" העוסק בדחיקת הכפרים הפלסטיניים ההרוסים משיח הישראלי ויצא לאור בהוצאת נובמבר. אנשי קק"ל מעולם לא העבירו רשימת אתרים עם שלטים כפי שהתחייבו. הם חזרו בהם בגלל הלחץ הכבד שמופעל עליהם מחוגי ימין שאף הביאו את הנושא לכנסת בשאלתא דחופה שהוגשה ע"י ח"כ דודו רותם מ"ישראל ביתנו". השרה רוחמה אברהם בלילא ענתה כך: "מטרת השילוט המדובר היא מתן מידע אודות ההתיישבות הערבית ללא אזכור מקום מגוריהם הנוכחי של תושבי הכפרים הנטושים. הקק"ל המנהלת את פארק קנדה אינה רשאית להתנגד להצבת השלטים מאחר שהוחלט על הצבתם בצו בעקבות עתירה לבג"צ". מיכל קטורזה אחראית השילוט בקק"ל התראיינה לעלון "ארץ ישראל שלנו ואמרה דברים מאירי עיניים: "לא כתבנו

בשלטים שגירשנו אותם, וגם לא כתבנו שהם יושבים במחנות פליטים. בסך הכל כתבנו היכן הם מתגוררים. בכלל אני מציעה לא לעלות בתקשורת את הסיפור הזה שהוא מאד רגיש. ועדיף למען המטרה לא לעורר את הסיפור הזה בכלל. בינתיים מדובר בפארק יחיד עם האזכור, למעשה חלק גדול מהפארקים של הקרן הקיימת נמצאים על אדמות שבהם היו בעבר כפרים ערביים, והיערות הם כדי להסוות את העניין. אבל בהחלט קיים חשש שזה יתפשט לכל הארץ, למעשה מדובר בתופעה שאי אפשר כנראה לעצור אותה. "היא מניחה שלא יוכלו להתנגד לשילוט הכפרים בכל האתרים בהם היו קיימים בעבר. בעבודה מול קק"ל ובנושאים אחרים מייעצים לזכרות עו"ד מיכאל ספרד ועו"ד נטע פטריק.

פעולה ישירה

זוכרות השתתפה ב-2008 בשלוש פעולות שניתן לסווגן כ"ישירות". הבולטת שבהן נעשתה ע"י ארגון "כמעט שכחתי" שריסס גרפיטי ברחובות העיר ת"א בערב יום העצמאות. עוצבו גלופות של פורטרטים אמיתיים של ארבעה פליטות ופליטים פלסטיניים ונכתבו פרטים בסיסיים עליהם: מאיפה משפחותיהם במקור, איפה חיים כיום וכו'. מתחת נכתב "הפליטים שבים, שמעת?" רוססו מאות גרפיטי כאלה בת"א ולחלק מהן נוספו תגובות מעניינות, כמו "בחלום הלילה".

ביום הנכבה, 15/5/2008, ארגנו סטודנטים בת"א הפגנה לציון האירוע. חברת זוכרות, שירה פנחס, יזמה את ההפגנה שבה הציבו את הפוסטרים הענקיים של הפליטים מראס אל אחמר שזכו לתשומת לב רבה. ותיקי האצ"ל ומוקיריו ארגנו טקס מרשים לציון 60 שנה "לשחרור יפו". הטקס בהשתתפות סגן ראש עיריית ת"א התקיים בסמוך למוזיאון האצ"ל הממוקם בבית משכונת מנשיה. מול הטקס הזה התארגנו פעילים רבים למחות על כיבוש יפו וגירוש 70,000 תושביה הפלסטינים. בעיקר היו אלה האנרכיסטים וקואליציית נשים לשלום שהצטיידו במשרוקיות כדי לקלקל את חגיגות הכיבוש של יפו. בפלייר שהופק במיוחד למחאה הובא מידע מתוך האתר של זוכרות והציבור הופנה אליו. פעילי זוכרות בודדים השתתפו במחאה אך רוח הארגון היתה במרכזה. זוכרות רואה חשיבות בכך שהנכבה הופכת להיות חלק אינטגרלי בפעילויות של ארגונים שונים ורואה את תפקידה בתמיכה וליווי ולעיתים אף בידיעה בדיעבד על הפעילות. פעולת אד הוק נוספת שקיימה זוכרות היתה ההשתתפות בתערוכה על בתי הבאר (ראו בפרק "יצור והפצת ידע", "חומרים ויזואליים")

זיכרון מגשר

בשנת 2008 הושלם פרויקט זיכרון מגשר שהחל בשנת 2006. במסגרתו נעשו מספר פעילויות המפורטות בדו"ח זה: סיור לכרם בן זמרה כדי לראות את שרידי אלראס אלאחמר, הצבת פוסטרים של פליטי הכפר ליד שרידיו, הפקת חוברת ותערוכה שהוצגה בכנס על שיבת הפליטים הפלסטיניים. סטודנטים באוניברסיטת ת"א שציינו שישים לנכבה הציבו את הפוסטרים בכניסה לקמפוס.

סניף ירושלים

הקבוצה בירושלים, שמרכזת תמר אברהם, העמיקה את המחקר שלה על הנכבה בשכונות במערב העיר. התקיים סיור לימודי ונאסף חומר מחקרי ועדויות של פליטים. הקבוצה בוחנת את השילוט שמציבה העירייה לאחרונה ומתאר את ההיסטוריה של בתים שונים בעיר אך מתעלם מההיסטוריה הפלסטינית של מערב ירושלים.

ייצור והפצת ידע

אתר אינטרנט; מרכז מידע; חוברות; חומרים ויזואליים; עדויות בווידיאו; כתב העת "סדק"; גלריה; זוכרות בתקשורת; ברושור באנגלית.

אתר אינטרנט

לאחר זוכרות נוספו בשנת 2008 כחמישים וחמישה דפים חדשים, רובם בעברית ומיעוטם באנגלית ובערבית. האתר גם מקבל פניות רבות מא/נשים המתעניינים בפעילות העמותה, תומכים ברעיונותיה וגם המתנגדים להם. במוצע שנתי מבקרים באתר של זוכרות כ-1,100 ביום. כ-300 פניות כתובות הגיעו במהלך השנה לזוכרות, לעומת 160 בשנת 2007. הנה ארבע מהן לדוגמא:

שלום רב

אני מבקש את עזרתכם בפרטים על בדואים שישבו בגבעות הכורכר שבין המושבים בית עובד ובית חנן עד מלחמת ששת הימים. אני זוכר כילד (אז) שמדובר במאהל שפונה ערב מלחמת ששת הימים. אני מתאר לעצמי שהם פונו בצו כל שהוא לנגב אך כילד בן שמונה הם פשוט נעלמו. השמועות אומרות שהם הועלו על משאיות.

בכבוד רב

אשר הינ...

שלום,

היה לי ויכוח עם ידיד

הוא טען שבשנת 48 הערבים עזבו כי ארצות ערב אמרו להם להתפנות לשם המלחמה

ואני טענתי שהם ברחו מפחד הישראלים.

מי צודק?

איך אוכל להוכיח את טענתי?

תודה

רונה

שלום רב

מצאתי כמזעזעת את פעילותכם, שבעצם מחריבה את ישראל כמדינה יהודית, מעוותת את ההיסטוריה ורוויה בשנאה עצמית למפעל הציוני, אותו מפעל שבזכותו חלקכם כאן.

האם זה ריאלי, ללא קשר לדעות פוליטיות, לקלוט כ-4 מיליוני ערבים, רוויי שנאה לישראל, חלקם הגדול תומך בטרור כלפינו?

איך בדיוק זה ייעשה? נזיז את כל המליונים שיושבים כעת? נבנה 400 יישובים מחדש? מאיפה הכסף לשלב את הנחשלים הללו בעבודות מודרניות? בכלכלה ובחיי המסחר? מה עם זהות יהודית למדינה? מדוע המצב המחפיר של הפליטים, שאני מצר עליו כאדם, ממשיך להיות כזה - בעוד מליונים של פליטים השתקמו ברחבי העולם, ומליונים של אנשים הוזזו ממקום למקום במהלך המאה ה-20? מדוע לא ישוקמו במדינה פלשתינית לכשתקום, כפי ששוקמו יהודים במאות אלפיהם, לאחר שגורשו מארצות ערב? ובהקשר זה - היכן האזכור של נושא זה?? גם סוכנות האו"ם לפליטים הכירה בזכויות אלו של היהודים. האתר שלכם הוא פשוט בושה וכלימה למדינת ישראל, ואני מאחל לכם שתתפכחו מההזיות הקשות שאתם לוקים בהם.

אני חושב שיש לבדוק האם אתם לא פועלים בניגוד לחוק, וכך אכן אעשה.

בברכת יום עצמאות שמח

ירון אב...

סטודנט באוניברסיטה העברית ותושב אשקלון במקור
(או שעליי לרשום את 5 הכפרים עליהם יושבת העיר)

ראשית, ברצוננו לברך אתכן על ההצלחה שרשמתן במשפט נגד קק"ל.

אנו קבוצה של סטודנטים יהודים וערבים מאוניברסיטת תל אביב, ואנו רוצים לשנות את השיח הציבורי כדי שלילדנו יהיה מקום טוב יותר לחיות בו.

אנו מעוניינים ללמוד על התקדים המשפטי שיצרתם, ויותר חשוב מכך, אנו רוצים לעלות לששת המקומות שבהם יהיו השלטים כדי לקיים שם טקסי זיכרון.

נשמח מאוד אם תוכלו לשלוח לנו את פסק הדין (או קישור אליו), וכן את המקומות שבהם יוצבו השלטים.

תודה רבה לכן מראש, ואנו רוצים לברך אתכן שתמשיכו בעשייה המבורכת.

יהונתן וחברי לקבוצה.

כל אחד ואחת מהפונים מקבל תשובה מהירה, למעט פניות שאין בהן עניין לדיאלוג אלא רק לגינוי והשמצה.

מרכז מידע

בשנת 2008 פנו רבים למרכז המידע של זוכרות כדי לחפש ספרים, מפות ותמונות בנושאים הקשורים בנכבה.

הספריה בזוכרות גדלה בעיקר הודות לתרומות ספרים של אנתיאה ואחרים וכן בעבודות אקדמיות של

סטודנטים שנעזרו בזוכרות ובאטלסים החשובים של סלמן אבו סיטה. האטלס The Return Journey הוא

אחד הספרים המשמשים ביותר את אנשי זוכרות ואת המבקרים במרכז המידע מכיוון שבפעם הראשונה הוא

כולל את מפת הארץ (קנ"מ 1:50,000) מימינו ועליה היישובים שהוחרבו בנכבה והכבישים המובילים

אליהם.

זוכרות שולחת ניוזלטר אחת לכעשרה ימים ובהם עדכונים על הפעילויות של העמותה. אביבית מעצבת את הניוזלטר שנשלח לרשימת התפוצה המונה כאלפיים איש/ה שביקשו לקבל עדכונים שוטפים.

חוברות

בשנת 2008 הופקו שבע חוברות חדשות בעברית ובערבית על המקומות הבאים: שיח מוונס, חירבת אללוז, אם ברג', כויכאת, עג'ור, עין כארם, אלראס אלאחמר. החוברות הן מרכיב חשוב בכל סיור שזוכרות עורכת לציבור הרחב. בחוברות השנה הוכללו גם קטעים באנגלית. כל החוברות השנה נעשו בשיתוף פעולה עם יהודים החיים במקומות הרלוונטיים לחוברת או שחקרו אותם. החוברת על ראס אל אחמר נעשתה במסגרת פרויקט "זיכרון מגשר" שחיבר בין פליטי הכפר החיים בעין אלחלוה בלבנון לבין המושב כרם בן זמרה שנבנה על חורבות הכפר הפלסטיני. החוברות הועלו לאתר ורבים קוראים בהן ומגיבים.

חומרים ויזואליים

בזוכרות פותחו חומרים ויזואליים לכל מיני פעילויות: הרצאות, תערוכות, ערכה חינוכית ועוד. בערכה החינוכית ללימוד הנכבה יש מצגות לשימוש המורים שיש בהן מידע על הנכבה, תצלומים, טבלאות ועדויות בווידיאו. זוכרות הציגה את עבודתה בכ-15 כנסים שונים בארץ ובעולם. לרבים מכנסים אלה הוכנו מצגות ויזואליות. תערוכות שונות הביאו ליצירת חומרים ויזואליים שהוצגו בהזדמנויות שונות. בתערוכה על בתי באר של תלמידי ארכיטקטורה של אמנון בראור הוצג וידיאו קצר של זוכרות המבקר את התערוכה וכן פוסטר של מפת ת"א של זוכרות. לכנס על שיבת הפליטים הוצגה תערוכה של הפרויקט זיכרון מגשר שכללה פוסטר המתאר את השתלשלות הפרויקט. פעילויות לציון שישים שנה לנכבה בבריסל, מלבורן ופילדלפיה נעשה שימוש במפת הכפרים הגדולה של זוכרות. בפעילות בבריסל עבר במקרה במקום פליט פלסטיני זקן שזיהה במפה את כפרו. זוכרות ממשיכה לאסוף תצלומים ולמעלה ממאתיים נוספו למאגריה כחלק מתערוכת תצלומים שאוצרת אריאלה אזולאי.

עדויות וידיאו

לזוכרות פרויקט עדויות וידיאו וב-2008 נוספו לו גם עדויות אודיו חשובות. צולמו שמונה עדויות וידיאו חדשות. עבודות וידיאו שונות של זוכרות שימשו בפעילויות ואירועים שונים. רוב העדויות של פליטים פלסטינים ושתיים מהן של לוחמים יהודים ב-1948. חוה קלר סיפרה על חלקה בכיבוש עכו ודב ירמיה על פיקודו בכיבוש כפרים בגיל המערבי, עדות שנכללת בחוברת על כויכאת. שתי עדויות נוספות היו של ישראלים שהשתתפו בכיבוש כפרי לטרון ב-1967. הן נמצאות באתר של זוכרות וארגון אל חאק כלל אותן בדו"ח נרחב על גירוש תושבי שלושת הכפרים.

הסרט של רנין ג'רייס על זיכרון נשים את הנכבה זכה לפרס מאת הטלוויזיה החברתית. הוא גם הוקרן באוניברסיטת סטנפורד, בקבוצת נשים בכפר ריינה, בפסטיבל סרטים פלסטיניים בלונדון, בפסטיבל סרטי נשים ביפו, בבי"ס תיכון אורתודוכסי בחיפה.

זוכרות הפיקה די וי די (200 עותקים) הכולל 15 סרטים מקוריים של ועל זוכרות. השקת האוסף נערכה במהלך הכנס על שיבת הפליטים והוא מוצע למכירה בזוכרות.

כתב העת סדק

יצאו לאור סדק 2 ו-3 (1,500 עותקים כל אחד). סדק 3 התלווה לכנס על שיבת הפליטים. תומר גרדי עורך ושותפים למערכת נורמה מוסי, עופר כהנא ואסנת בראור (שניהם מפרהסיה). פרדס הוצאה לאור מפיצה את כתב העת. מאמר של נורמה מוסי ואיתן ברונשטיין שפורסם בסדק 3 היה סוג של טיוטת רעיונות לפרקטיקות של שיבת פליטים פלסטיניים. הוצמדו לו בגרפיקה מעניינת תגובות משלושה עשר א/נשים והוא זכה לתשומת לב רבה ואף תורגם לאנגלית ולערבית. נכתבו על סדק מספר ביקורות טובות בעיתונות. הנה פסקה מאחת מהן מאת עמרי הרצוג (הארץ 2/4/2008): "סדק" פועל בשוליים של השיח הפוליטי, ואת העמדות והמידע שמובאים בו לא ניתן לשמוע כמעט בשום במה אחרת. כאשר הם מבקשים להישמע - בהפגנות ליד חומת ההפרדה בבילעין, במאבק על אדמות כפר שלם, במחקרים שמבקשים לחשוף את הארכיון החזותי של הקולוניאליזם הישראלי, בניסיונות דיבוב של שותפים לגירוש ולהרס - הם נענים בהשתקה, בהאשמה בבגידה ולעתים קרובות גם בגידופים או באלימות פיסית."

יצא לאור גם תוסף מקוצר באנגלית ובערבית של סדק 2 עם טקסטים ודימויים לדוגמא עבור הקהל שאינו קורא עברית.

180 גליונות נמכרו ב-2008. זוכרות הציבה דוכנים בשני כנסים בחיפה וביפו בהם מכרה את סדק. הוא גם נמכר בחנויות הספרים, במשרד זוכרות ובאתר פרדס הוצאה לאור.

גלריה

ארבע תערוכות הועלו בחלל התצוגה של זוכרות אותו אוצרת נורמה מוסי. תערוכה נוספת, של פרויקט "זיכרון מגשר", הוצגה בכנס השיבה. זוכרות גם השתתפה בתערוכה על בתי הבאר בת"א שארגנו תלמידי ארכיטקטורה באוניברסיטת ת"א. תחקיר מקיף נערך לקראת תערוכת התצלומים "אלימות מכוננת 1947-1950" באוצרותה של אריאלה אזולאי. הדס שניר נברה בארכיונים רבים, רובם ממסדיים, בתחקיר לתערוכה שהוצגה בשנת 2009.

בתערוכה "ציורים" הציגה מאשה זוסמן ציורים על עץ באמצעות עט כדורי, שחלקם התפרסמו בסדק 1. שלומית באומן אצרה את התערוכה "אמנזיה" בהשתתפות מספר אמנים: עידו ברונו, דיויד גוס, Zיויה, עינת לידר, רות לצר, גד צ'רני, יסמין דאהר. התערוכה עסקה בתרבות החומרית הקשורה בנכבה כמו למשל

חפצים השייכים לפליטים פלסטינים. התקיים שיח גלריה בהשתתפות חלק מהאמנים. שלומית גם הרצתה בקיבוצה לשעבר (עמיר) על התערוכה שהציגה ב-2007 בזכרות על הכפר הפלסטיני שהיה סמוך לקיבוץ עד הנכבה. סרט האנימציה של אריאל מיודוסר, שהיה חלק מהתערוכה "אלדווארה", הוצג בפסטיבל סרטים פלסטיניים בלונדון. תלמידי מנשר לצילום הציגו תערוכה שהיתה שיתוף פעולה שיזמה מורתם סוזנה אונטרבך עם זכרות. התלמידים למדו על הכפרים הפלסטיניים שהיו בשטחי ת"א עד 1948, סיירו בהם בעזרת המפה וההדרכה של זכרות וקיימו שיעורים שהועברו ע"י נורמה מוסי. כל תלמיד/ה בחר להציג צילום או שניים על אחד המקומות לפי בחירתו. אריאלה אזולאי הציגה את התערוכה "ארכיטקטורה של הרס, פחד וכפיפות" על הכיבוש של 1967, שהיתה מעין המשך לתערוכת תצלומים שהציגה שנה קודם לכן בגלריה מנשר ושלב לקראת התערוכה "אלימות מכוננת" שהוצגה ב-2009. התקיימו שני שיחי גלריה על התערוכה בהשתתפות מומחים וכן מפגש מיוחד לקבוצות המורים והצעירים של זכרות. התערוכה על בתים פלסטיניים בירושלים המערבית, שהוצגה בזכרות באוצרותה של נורמה, הוצגה במרכז וילי ברנדט בירושלים באוצרותו של צ'ב קמרר. צחי אוסטרובסקי צילם וחיים הנגבי כתב.

כ-500 איש/ה השתתפו בפתיחות התערוכות ושיחי הגלריה שנלוו להן. לפחות עוד מספר כפול צפה בתערוכות (תמונה). היו לתערוכות מספר אזכורים בעיתונות המקוונת והמודפסת.

זכרות בתקשורת

בשנת 2008 חלה עליה בחשיפה התקשורתית של זכרות. זה קורה למרות שזכרות ממשיכה במדיניותה לא לרדוף אחרי התקשורת. בסה"כ מתועדים בזכרות 66 כתבות ודיווחים על העמותה ופעילותה, לעומת 63 בשנה הקודמת. 45 מהן בעברית, 6 באנגלית, 4 בערבית, 9 בגרמנית.

שלושה מאמרים בעברית בעיתונות המודפסת בלטו במיוחד. שניים מהם במעריב ארסיים במיוחד נכתבו ע"י בן דרור ימיני וגדי טאוב שהתאמצו להפחיד את הציבור הישראלי מפני העמותה הקוראת "לחיסולה של מדינת ישראל". תומר גרדי מזכרות ענה בתגובה מבריקה שזכתה לפרסומים במעריב וגם בבלוגים ואתרים שונים. הכתבה הטובה ביותר על זכרות נכתבה ע"י ישי פרידמן בעיתון "הצופה". בכתבה מעמיקה הוא מביא ניתוח מרתק של שני מומחים המנתחים את הצלחתה החשובה של זכרות בהשפעתה על הקהל הישראלי. כך טוען ד"ר אודי לבל, מרצה לפסיכולוגיה פוליטית: "הקבוצה הזאת שונה בכמה דברים", הוא אומר. "זו לא תנועת מחאה, למרות שיש לה סממנים של מחאה. האסטרטגיה שלה, בניגוד לכל ארגוני השמאל האחרים, היא לעצב את השיח ואת הלא מודע הישראלי, לעצב את השפה הישראלית ולעצב את הזירה האקדמית, המחקרית, התרבותית והאינטלקטואלית. האסטרטגיה שלה היא להשפיע בצורה עקיפה - שהיא למעשה הרבה יותר אפקטיבית". אחרי הכנס על שיבת הפליטים התקשרו מהתכנית של פלטו שרון "פלטו בלי חשבון" ובקשו להעלות לשידור את איתן ברונשטיין. בשנה זו התראיין איתן בתכנית זו שש פעמים במשך כעשרים וחמש דקות בכל פעם. זו תכנית עממית

בהשתתפות מאזינים ברדיו רדיוס 99 fm. פלטו שרון הוא דמות ציבורית ידועה ולאומי מאד. השיחה איתו אינה ממש דיאלוג אלא יותר קרב תרגולים מילולי. הוא נוטה להסית בשנאה ממש נגד המרואיין. היתה התלבטות בקשר להופעה בתכנית הלא נעימה הזו אך איתן החליט להתראיין כי זו חשיפה לקהל גדול שלא נמנה על הקהל הטיפוסי של זוכרות.

ברושור באנגלית

אביבית גרוס עיצבה ברושור באנגלית עבור זוכרות שמתאר באמצעות דימויים וטקסט מתומצת את הפעילויות השונות של הארגון.

חינוך

זוכרות מקיימת פעילות חינוכית באופנים שונים. פיתוח והפצת ערכה חינוכית ללימוד הנכבה; עבודה עם קבוצות אנשי חינוך; קבוצת צעירים לומדת על הנכבה; ערבי עיון לקהל הרחב; סדנאות והרצאות לקבוצות; פרויקט משותף עם מהפך - תע"ר; השתתפות בכנסים.

ערכה חינוכית ללימוד הנכבה

עבודה של שלוש שנים עם מורים ואנשי חינוך בירושלים, חיפה ותל אביב הגיעה לשיאה באוקטובר 2008 עם הוצאתה לאור של הערכה החינוכית "איך אומרים נכבה בעברית?". עמיה גלילי, רכזת הפרויקט הובילה צוות היגוי שתכנן את הערכה. הצוות החל לפעול ב-2007 וב-2008 נפגש חמש פעמים להשלים את העבודה. בנוסף לאנשי צוות זוכרות היו בו נועה זנדבנק-רהט, נורית כהן עברון, אורי גופר, אפרת אבן צור, עודד ציפורי ושותפות נוספות. הערכה כוללת 13 יחידות לימוד בנושאים שונים הקשורים בנכבה והיא מיועדת לבתי ספר תיכון ואוניברסיטאות בישראל. היא נכתבה במיוחד עבור הקהל הישראלי. הערכה יצאה בפורמט של קלסר, כדי שיהיה ניתן להוסיף יחידות בעתיד, ומעוצבת ברמה גבוהה ביותר ע"אביבית גרוס. היא נוחה לשימוש, זמינה גם באינטרנט, וכוללת קטעי וידאו ופרזנטציות הנלוות בדיסק לערכה. במבוא הקצר יש הסבר על זוכרות ומטרותיה אבל ביחידות הלימוד עצמן אין כל מטרה לשכנע לתמוך בזכות השיבה או בחשיבות ההכרה בחלקה של ישראל באחריות לנכבה. המטרה העיקרית היא לתת בידי אנשי חינוך כלי נוח ויעיל ללימוד הנכבה, שכולל מגוון אמצעי לימוד עשיר. אין גם ציפיה שמורים ילמדו את כל הערכה ולכן היא בנויה בצורה מודולרית המאפשרת בחירת יחידות בודדות להעברה בכיתה. לכל יחידה מצורף רקע תיאורטי ורציונל פדגוגי המהווים את הבסיס שלה. הערכה מבוססת על עקרונות הפדגוגיה הביקורתית ומשלבת עבודה רבה עם דימויים. הערכה נקראה ע"י חגית גור זיו וגליה זלמנסון לוי מהמרכז לפדגוגיה ביקורתית בסמינר הקיבוצים והערוותיהן סייעו לעצב את המבנה שלה. החלה גם פעילות ההפצה של הערכה. היא הוצגה לצוותים של הארגונים קו לעובד, מרכז לחינוך הומניסטי, חלונות, וכן בכנס מורים ישראלי פלסטיני שהתקיים בבית ג'לא.

קבוצות אנשי חינוך

התקיימו שתי קבוצות אנשי חינוך: אחת בירושלים, בהנחיית עמיה גלילי ותומר בליטי דגן, והשניה בת"א בהנחיית נורמה מוסי ונעה זנדבנק-רהט. הקבוצות נפגשו שש פעמים בשנה זו, עבדו עם התכנים של הערכה החינוכית ודנו בדרכים להשתמש בהם במסגרות חינוכיות שונות. הנה תגובה מאחת המשתתפות בקבוצה בירושלים:

"הי עמיה,

התרגשתי מאוד מאוד מהערכה, ומהאפשרויות המעניינות והשימויות שיש בה. במיוחד מהקטעים שבדיסק. לדעתי אפשר לעשות איתה המון, החל מזה שאוכל להציג חלק קטן בפני צוות המחנכים של שכבת יב', המנהלת, ולשאול מה מתוך זה ירצו/לא ירצו להביא בפני התלמידים, ובמיוחד לפני גיוסם לצה"ל. הערכה פשוט נוחה, ברורה, עשוייה מעולה, החומרים במעטפות חדים ומצויינים גם בפני עצמם... אין מילים להביע את הערכתי. ראיתי צילום יפיפה שלך של בית האצ"ל, לא ידעתי שאת גם צלמת. האם בקטע של אייל סיוון מופיע הראיון עם ליבוביץ' כי לא מצאתי את הראיון, ומשהו שם נתקע אחרי הקטע של הסרט. הסרט על דרום אפריקה מדהים, ושוב, עומד בפני עצמו, לשיעור על פיוס, זכויות האדם וכו' בתודה רבה על הערכה, והרבה הערכה על העבודה הרצינית גליה"

משתתפת אחרת כבר הודיעה שתלמד את הערכה בבית הספר בו תתחיל לעבוד בשנה הקרובה.

קבוצות צעירים ללימוד הנכבה

הוקמה קבוצת צעירים ללימוד הנכבה בת"א בהנחיית עודד ציפורי ועמיה גלילי. השתתפו בה 15 איש/ה. הקבוצה עברה את פעילויות הערכה החינוכית המתגבשת, דבר שסייע לצוות ההיגוי להשלימה. השתתפו בקבוצה, בין היתר, חמישה חיילים בסדיר. אחת המשתתפות הצטרפה כחברה לזוכרות.

ערבי עיון

זוכרות ממשיכה לקיים עיון הפתוחים לקהל הרחב במגוון נושאים הקשורים בדרך זו או אחרת לנכבה. בשנת 2008 התקיימו 21 דיונים כאלה והשתתפו בהם כ-600 איש/ה. רבים מהמשתתפים חוזרים בערבים השונים אבל מגוון סוגי הדיונים מזמן אנשים מתחומים שונים כגון אמנות, ארכיטקטורה, קולנוע, היסטוריה, יהדות ועוד. נזכיר כאן רק שני ערבי עיון מעניינים במיוחד. באחד מהם הוקרנו הסרטים "בית אבי"

של דני רוננברג וקטע מתוך הסרט "חירבת חיזעה" של רם לוי. התקיים דיון ער בהשתתפות שניהם. ערב אחר היה לימוד תלמודי בנושא "יהדות והפעילות של זוכרות על הנכבה" בהנחיית רב שרה לב ואליסה וייז, שתיהן מתנועת יהדות מתחדשת. התקיים ערב הקראת שירה העוסקת בנכבה בהשתתפות אלמוג בהר, מתי שמואלוף, רג'אא נטור, ענת זכריה, ינאי ישראלי.

סדנאות והרצאות לקבוצות

זוכרות מעבירה הרצאות וסדנאות לקבוצות שונות הפונות כדי ללמוד על הנכבה ועל הפעילות של העמותה. ב-2008 פגשו נציגי העמותה 70 קבוצות כאלה. 25 מהן קבוצות של ישראלים, חלקן יהודים וערבים יחד, והשתתפו בהן 380 איש/ה. 45 קבוצות מחו"ל, 22 מהן במסגרת סיור הרצאות של איתן ברונשטיין יחד עם מוחמד ג'רדאת מבדיל בארה"ב והשתתפו בהן 1400 איש/ה. התקיימו שתי הרצאות לקבוצות פלסטיניות בארץ. רוב ההרצאות לקבוצות ישראליות היו לסטודנטים ופעילים בארגונים לשינוי חברתי.

פרויקט עם מהפך - תע'ר

הפרויקט עם ארגון מהפך – תע'ר נמשך זו השנה השנייה. במסגרתו הנחו עמר אע'גבאריה ועמיה גלילי שמונה סדנאות לצוות רכזות הארגון בהן נלמדה הערכה החינוכית שזוכרות פיתחה. התקיים סיור לסטודנטים מהארגון (ואחרים) בבאר שבע בהדרכת נורי אלעקבי. כעשרים סטודנטים מהארגון סיירו באלמלאחה בהדרכת עמר אגבריה. התקיימה לראשונה סדנא ראשונית על הזיכרון הקולקטיבי היהודי והפלסטיני בהשתתפות תושבות מקהילות הארגון. חלק מהיהודיות הגיבו קשה מאד לפעילות כי חשו מאוימות כשהוזכרה הנכבה. הפלסטיניות התרגשו מהחווייה. הוחלט בין זוכרות למהפך - תע'ר שבעתיד מנחי זוכרות יעבדו רק עם הרכזות ועם הסטודנטים והעבודה עם התושבות תיעשה רק ע"י הצוות של מהפך - תע'ר. הפרויקט מתוכנן להמשיך לשנה שלישית של עבודה משותפת ב-2009.

השתתפות בכנסים

נציגי זוכרות השתתפו ב-2008 ב-17 כנסים בארץ ובעולם. חלק מהכנסים בעלי אופי פוליטי וחלקם מקצועיים ואקדמיים. זוכרות מציגה בהם חומרים ויזואליים שמוכנים במיוחד לכנסים או מצגות וסרטים על הפעילויות השונות של הארגון.

פיתוח ארגוני

תחום זה מתחלק לפיתוח יכולות פנים ארגוניות; תכנון אסטרטגי וגיוס משאבים; התנדבות בזוכרות.

פיתוח יכולות ארגוניות

נעשו פעולות משמעותיות בשני כיוונים: שיפור יכולות הניהול הכספי ופיתוח תכנית הערכה. בעקבות התייעצויות עם יועצות חיצוניות, בתיווכו של אורי גופר חבר הוועד, פיתחה אסתר גולדנברג טבלת אקסל המאפשרת מעקב אחרי תזרים המזומנים של הארגון, ניהול התקציב, עלויות שכר ומרכיביו. טבלה זו, יחד עם תחילת עבודה שוטפת של צוות כספים בזוכרות, שדרגו באופן משמעותי את יכולת הניהול הכספי של הארגון. כמו כן פותח אינדקס הוצאות מתואם עם הנה"ח ורו"ח של הארגון. זוכרות קיבלה ייעוץ ממאיה מלצר-גבע לגבי פיתוח תכנית הערכה לפעילות העמותה, כהמשך לפיילוט הערכת הסיוורים משנת 2007. כתוצאה מכך קיים צוות זוכרות סדרת דיוני הערכה של כל אחד מהפרויקטים. בנוסף לכך קיימו כל חברי זוכרות חשיבה מחודשת על מטרות העמותה, קהל היעד שלה ועדכון החזון של הארגון. הצוות עבר סדנא של דינמיקה תוך צוותית בהנחייתה של אריאלה בארי בן ישי. חברי זוכרות עברו יום שלם לדיון פנימי בנושא החזון של זוכרות.

תכנון אסטרטגי

זו השנה הראשונה שבה הצוות כולו השתתף בכתיבת התכנית האסטרטגית והתקציב של זוכרות לשנה הבאה. המהלך הזה רוכז ע"י מיכל פדה ומתוכנן להתבצע מידי שנה.

גיוס משאבים

מיכל פדה מרכזת את התחום הזה בזוכרות. בשנה זו המשיכה הגדילה של זוכרות מבחינת היקף התרומות ומספר התורמים לארגון. חלק מהתורמים חתמו על חוזה עם זוכרות לשנתיים וחלק לשלוש שנים. הארגונים שתורמו לזוכרות ב-2008 הם:

Misereor, ICCO, CCFD, Broederlijk Delen, HEKS-EPER, Mennonite Central Committee, Medico International, KerkinActie, Oxfam Solidarity, Trocaire, Stichting SIVMO, Stichting Solidariteitsfonds, ACP, Oxfam GB, Iris O'brien Foundation, ifa - ZIVIK

אלפי משתתפים בפעילויות השונות תרמו לכיסוי הוצאותיהן.

התנדבות

פעילות ההתנדבות המשמעותית ביותר עבור זוכרות היא של צ'רלס קימן שמתרגם לאנגלית באופן שוטף, מקצועי ובמהירות גדולה. בשנת 2008 פנו גם מספר צעירים מחו"ל להתנדב בזוכרות. ענבר היימן ואלכסנדרה צ'אן התנדבו בחודשי הקיץ בתמלול, עיצוב גרפי ועדכון האתר. גם חברי הוועד וחברים נוספים בזוכרות מסייעים בהתנדבות ככל יכולתם בפעילות ובתמיכה בעבודה של העמותה.